MIHAI NASTA
(1933–2020)

Mihai Nasta, care s-a stins la Bruxelles în 1 octombrie 2020, la puțin timp după dispariția soției sale, a fost un clasicist de vârf, elenist şi latinist, dar şi un specialist în poetică, metrică şi un intelectual remarcabil.

Născut la Bucureşti în 2 august 1933, el studiase în acelaşi oraş şi, urmând treptele obişnuite ale carierei academice, a fost profesor la Universitatea din Bucureşti până în 1984, când s-a mutat la Bruxelles, urmând-o pe soția sa care era, în parte, de origine belgiană. A fost un eveniment traumatic în viața sa, dar nu singurul de acest fel. În 1959 fusese îndepărtat de la Universitatea din al cărei corp academic făcea parte, în urma condamnării, pe motive politice, a tatălui său, important clinician, fondator al Ftiziologiei în România. Am amintit deja acest fapt într-un scurt articol publicat, tot cu ocazia dispariției lui Mihai Nasta, în „România literară", nr, 47–48, din 13 nov. 2020. În acel necrolog am introdus şi câteva amintiri personale. I-am devenit prieten lui Mihai Nastadupă ce l-am cunoscut la Bucureşti, în 1968, unde mă aflam pentru studiu; l-am întâlnit apoi, cu diferite ocazii, în Occident, în Italia şi la Bruxelles, până în ultimele sale zile. Însă în aceste pagini aş dori nu să mai adaug detalii la biografia sa, ci să vorbesc despre opera sa, care a fost şi rămâne importantă. Voi spune câte ceva pe scurt despre producția anilor bucureşteni, mai ales în limba română, şi despre cea care a urmat, preponderent în limba franceză. Dar mai întâi de toate aş dori să reproduc în traducere câteva rânduri sintetice despre întreaga sa activitate ştiințifică, rânduri pe care el însuşi le-a scris în introducerea unei culegeri din articolele sale, *Les êtres de paroles. Herméneutique du langage figuré* (Bruxelles, 2001). Acestea prezintă pe scurt şi în cel mai potrivit mod posibil originile formării sale culturale şi istoria cercetărilor sale ştiințifice:

> „La început au fost serile literare împreună cu părinții mei: o adevărată inițiere în experiența lecturii, în compania tatălui meu (profesorul Marius Nasta, medic umanist) şi a mamei mele (Lucia), muziciană autodidactă, cititoare neobosită, înger păzitor al căminului, frământată de fervoarea ei, mereu în căutarea unei fericiri «a cărei căutare nu poate fi ocolită de nimeni» [citat din Rimbaud, nota n., L.R.], un elan înfrânt de teribilele încercări ale totalitarismului. Păstrez o excelentă amintire a profesorilor mei: Guțu, Pippidi, Barbu şi Balmuş. Mi se pare adesea că retrăiesc atmosfera conversațiilor cu adevăratul meu «guru», elenistul, filozoful orientalist şi matematician Aram Frenkian. Datorită lingvistului Alexandru Rosetti şi antropologului Mihai Pop am avut posibilitatea de a-l cunoaşte personal pe Roman Jakobson şi de a-mi orienta abordarea către obiectivele poststructuralismului şi ale poeticii.
>
> La sosirea mea pe tărâmurile Europei occidentale, care nu cunoscuseră rigoarea totalitarismului de tip sovietic, am avut posibilitatea să continui timp de mai mulți ani activitatea didactică în Italia, în domeniul studiilor de greacă veche şi de lexicologie. Munca de analiză desfăşurată la Centre de TraitementÉlectronique des Textes et Documents (CETEDOC), pe lângă Universitatea Catolică din Louvain-La-Neuve, m-a împins să încep o cercetare detaliată a istoriei corpus-ului *Aeropagitica*, a categoriei de «carte» teologică, şi originea modalităților de interpretare care ne-au transmis textul acestor tratate fascinante.
>
> Apoi, după ce mi-am continuat în Belgia cercetările în domeniul hermeneuticii textului şi în cel al poeticii, colaborarea cu Universitatea Liberă din Bruxelles mi-a oferit ocazia de a mă confrunta cu diferite niveluri de cercetare aplicată tipologiei metrice şi figurilor de limbaj, în ceea ce priveşte statutul lor textual, analizate din perspectiva codificărilor textuale".

BDD-A32504 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:28 UTC)

Aceste câteva fraze, care nu ar fi putut fi mai cumpănite, arată cât de multilateral a fost Nasta în studiile sale. Vocația lui de grecist şi latinist se păstrează de-a lungul întregii vieți. În prima perioadă, cea petrecută în România, se exprimă prin studii despre poemele homerice, despre Herodot, Eschil, despre tragedie şi prin traducerile acestora şi ale altor clasici în limba română.

Preocupările pentru realizarea unei teze de doctorat apar destul de târziu: posibilitatea de a fi admis într-o cercetare de acest fel era deseori condiționată de motive mai mult politice decât ştiințifice. Subiectul, opera retorică a lui Dionisie din Halicarnas, este rezultatul unei combinații între tradiția clasică şi orientările „moderne", care îl împinsese în acei ani către structuralism şi către poetica jakobsoniană, curente deschise față de studiul şi de renaşterea retoricii antice. Nasta este cel care traduce în română şi adnotează eseul fundamental al lui Jakobson *Lingvistică şi poetică* (în volumul *Probleme de stilistică*, Bucureşti, 1964). Poetica lui Jakobson, reluare tardivă a formalismului rus din anii Revoluției, a contribuit mai mult decât orice altă teorie la revitalizarea din acei ani a studiilor literare în America şi în Europa, ajungând la fel de repede atât în lumea occidentală, cât şi în Europa comunistă. Aici cercetătorii în ştiințe umanistice abandonau deja în ritm alert paradigma realismului socialist, şi în versiunile sale cele mai rafinate, însă cu iz de erezie în lumea comunistă (Lukács, Auerbach, chiar şi românul naturalizat francez Lucien Goldman), pentru a se întâlni pe acelaşi teren cu cei occidentali. România este pe primul plan în acest proces, cum s-a putut constata în mod clar cu ocazia celor două congrese internaționale, al lingviştilor şi al romaniştilor, de la Bucureşti (din 1967 şi din 1968), în centrul cărora se reliefa, în carne şi oase, tocmai persoana lui Roman Jakobson, revenit din Statele Unite. Chiar în prima dintre aceste două ocazii, cred, Nasta a avut ocazia de a-l cunoaşte personal şi, poate, şi de a discuta cu el despre traducerea celebrului său eseu. În anii următori, ideile lui Jakobson au rămas în centrul intereselor lui Nasta care, dincolo de preocupările sale de clasicist, devine, tocmai prin perspectiva lui Jakobson, şi poetician, cercetător al fenomenului literar în ansamblul său. În 1972 publică o colosală antologie, un *reading*, după cum se spunea pe atunci, de autori structuralişti sau apropiați lor, ca Roland Barthes, A. J. Greimas, Gérard Genette, Juri Lotman, Tzvetan Todorov, Paul Zumthor, şi de premergători ai acestora, precum Karl Vossler, Leo Spitzer, Roman Ingarden, Benvenuto Terracini, formaliştii ruşi etc., cu titlul *Poetică şi stilistică*, în colaborare cu Sorin Alexandrescu, de aproape 700 de pagini.

Însă Nasta nu este un epigon, ci un inovator genial, care, ulterior, şi-a îmbogățit instrumentele de lucru. Ştie să prindă *kairòs*-ul, în sensul original din limba greacă: clipa care trece. În timp ce se află la Padova, probabil în acelaşi an 1972, pentru a participa la congresul „Linguaggio e poesia" (Limbaj şi poezie) organizat de Gianfranco Folena, ia cunoştință, prin intermediul foarte tânărului coleg Francesco Donadi, de un fragment al eruditului umanist din Renaştere Lodovico Castelvetro, descoperit şi publicat de acesta. Puținele pagini publicate de Donadi în revista „Lettereitaliane" din 1970 conțin un comentariu nesistematic al lui Castelvetro la retorica autorului său (al lui Nasta), Dionisie din Halicarnas. Mai degrabă un modern „journal de lecture", cum îl defineşte Nasta, decât un *commentarium perpetuum*. Pornind de la punerea la punct realizată de către un, cum scrie Nasta, „éminenthellénisteitalien", adică de către Donadi (care chiar era un eminent elenist, cu toate că pe atunci trebuie să fi avut vreo 25 de ani!), scrie un comentariu propriu (în franceză) la comentariul lui Castelvetro (scris în italiană) despre Dionisie, care scrisese în limba greacă. Subliniază pentru prima dată caracterul paradoxal al propriei munci: să ofere un nou metatext unei scrieri care este deja un metatext. Observă, mai întâi, atitudinea adeseori critică şi chiar iritată a lui Castelvetro față de ceea ce ar fi trebuit să fie o sursă a propriei opere, dar de care, în realitate, se îndepărtează tot mai mult pe măsură ce citeşte şi comentează în amănunt. Şi Nasta, în acelaşi timp, se distanțează de opiniile lui Castelvetro, comentându-l pe baza atât a autorilor clasici, în primul rând, desigur, a lui Aristotel, cât şi a structuralişti lor moderni, în principal Jakobson şi *S/Z* de Roland Barthes. *S/Z*, într-adevăr, este, la rândul său, un comentariu amănunțit al povestirii lui Balzac *Sarrasine,* considerat ca un metatext. Jocuri de oglinzi! Oricum, până la urmă adnotările lui Castelvetro obțin *placet*-ul lui Nasta, care-şi pune în valoare predilecția activă pentru „alegere" (alegerea stilistică), față de *compositioverborum* (aranjament, şi fonic, al cuvintelor), centru al teoriei lui Dionisie. Castelvetrro, adaug eu, a fost un

BDD-A32504 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:28 UTC)

proto-protestant italian, un spirit liber, obişnuit să afirme şi să contrazică, ceea ce a dus la persecuţia lui şi până la urmă l-a costat viaţa. Acest lucru se leagă de un aspect care ar fi putut fi cu uşurinţă trecut cu vederea, dar care nu îi scapă lui Nasta: faptul că, prin spiritul său de contradicţie, Castelvetro era un inovator şi că la el – în măsura în care retorica antică este un precedent direct al poeticii generale („poétiquegénérale") din cadrul structuralismului – apare ceva din gândirea estetică modernă. Cartea, de numai 80 de pagini, cu titlul *Le fonctionnement des concepts dans un texte inédit de Castelvetro*, a fost publicată la Padova de Casa de editură Antenore, specializată în filologie clasică şi umanistă, într-o colecţie deosebit de elegantă. Zece ani mai târziu, într-o formă foarte modestă, apărea în România opera cea mai originală, dar şi mai enigmatică, a lui Nasta, greu de înţeles şi imposibil de clasificat conform vreunui gen literar cunoscut, *Anatomia suferinţei* (Cartea Românească, 1981). Este un lung eseu organizat în mai multe paragrafe, care conţine câteva texte poetice, întotdeuna, sau aproape întotdeauna, cu reminiscenţe greceşti. Poate de inspiraţie nietzscheană? În România din acea epocă desigur nu s-ar fi putut spune acest lucru.

O fractură desparte în două viaţa lui Mihai Nasta: plecarea din România în 1984, plecare ce are loc nu fără întârzieri şi ezitări, pe urma soţiei Margareta. Lui Nasta, foarte ataşat de ţara sa, nu îi face plăcere să plece. Amână, dacă îmi amintesc bine, plecarea. În final, familia Nasta se stabileşte la Bruxelles, tată, mamă şi doi copii.

Producţia ştiinţifică a lui Nasta devine mai specializată în ceea ce priveşte alegerea subiectelor. Ea era, de fapt, deja specializată, dar în anii şaizeci şi la începutul anilor şaptezeci unele subiecte, în sine complexe şi de specialitate, precum cele de metrică sau analizele unor opere din perspectivă structurală, de exemplu comentariul lui Castelvetro la Dionisie, se bucuraseră de o popularitate fără precedent, pentru un public cultivat, desigur. Însă în anii următori s-a produs o anumită inflaţie şi chiar banalizare a acestor subiecte, iar în cadrul acestor domenii de studiu schimbările rapide provocate de Chomsky, în ceea ce priveşte disciplina de bază, lingvistica, au readus studiile în orizontul lor disciplinar mai liniştit şi mai clar delimitat.

Nasta rămâne un autor foarte productiv şi în perioada belgiană şi european-occidentală, care, totuşi, nu îi oferă un post didactic şi de cercetare stabil. Astfel îi lipsesc lumea universitară şi prezenţa tinerilor, de care se bucură doar cu ocazia unor contracte pe termen definit sau al unor activităţi didactice în calitate de profesor-oaspete („visitingprofessor") în Italia, după cum a amintit el însuşi în fragmentul citat mai sus. Este invitat des la noua universitate din Calabria (un sediu foarte sărac, cu o organizare precară, dar plin de vitalitate datorită spiritului de solidaritate a tinerilor colegi, care-i sunt şi tovarăşi de călătorie şi de cazare, şi datorită entuziasmului studenţilor), la Napoli şi la Padova. În Belgia participă la cercetări şi predă la Louvain-la-Neuve şi la Universitatea liberă din Bruxelles. Împreună cu un coleg belgian, Marc Dominicy, scrie un important studiu, cu abordare sistematică şi inspirat, spun autorii, de curentul neo-jakobsonian, despre metrica silabică şi cantitativă, deci despre cea greacă şi latină, pe de o parte, şi cea a limbilor franceză şi a limbilor romanice şi germanice medievale şi moderne, pe de alta (*Métriqueaccentuelle et métriquequantitative*, în „Langue française", 99, 1993, p. 75–96, disponibil şi online).

Întâmplarea îl face să treacă de la al său Dionisie din Halicarnas la celălalt, mult mai târziu, Dionisie al literelor greceşti. Este vorba despre misticul Dionisie Aeropagitul(astăzi adeseori se lasă deoparte acel „pseudo" care se obişnuia în trecut să fie pus înaintea numelui), ale cărui scrieri influenţează timp de mai bine de un mileniu Biserica orientală şi cea romană, din secolul V d.C. până în Florenţa renascentistă a umaniştilor AmbrogioTraversarişi MarsilioFicino. Tradiţia occidentală trece prin versiunile în latină ale lui Ioan ScotusEriugena, Jean Sarrazin, Robert Grosseteste, Ambrogio Traversari. Programul CETEDOCal Universităţii din Louvain-la-Neuve, dedicat prelucrării electronice a textelor Părinţilor Bisericii, realizează studiul comparativ al textului grecesc şi al celor patru versiuni latine, cuvânt cu cuvânt. Proiectul era deja iniţiat când Nasta a fost numit îngrijitor al bazei de date şi al concordanţelor lexicale ale corpusului şi i-a fost încredinţat în special controlul textelor pe manuscrise. Munca este enormă, demnă de influenţa neîntreruptă a acestui mare neoplatonician asupra gândirii creştine de-a lungul secolelor. Proiectul se înscrie într-o serie de

BDD-A32504 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:28 UTC)

analize dedicate Părinților orientali şi occidentali ai Bisericii, studiați pe baza versiunilor operelor lor în greacă şi în latină sau, ca în cazul lui Dionis, în ambele limbi. Rezultatul este volumul *Thesaurus Pseudo-DionysiiAreopagitae: textusGraecus cum translationibusLatinis / curantibus Mihai Nasta et CETEDOC*, Universitas catholica Lovaniensis Lovanii Novi, Turnhout, Brepols, 1993, însoțit de microfişe (o tehnologie care, din păcate, a devenit între timp învechită, dar poate oricum fi consultată în continuare). Astfel, Nasta participă, având un rol principal, la un moment glorios şi de pionierat al istoriei informaticii umaniste. Pe urma acestei munci, compusă în totalitate din cifre şi scheme grafice, a cărei introducere a scris-o, Nasta, în calitate de filolog expert şi, de acum, şi profund cunoscător al operei lui Dionisie, scrie un articol filologic esențial despre cele patru forme de textualitate pe care le-a dobândit opera teologului de-a lungul secolelor în Occidentul creştin (*Quatreétats de la textualité dans l'histoire du Corpus Dionysien. Denysl'Aréopagite et sapostérité en Orient et en Occident*, în *Actes du colloque international*, Paris, 21–24 septembre 1994, édités par Ysabel de Andia, Paris, Institut d'Etudes Augustiniennes, 1997, p. 31–65).

Cine doreşte să citească alte studii ale lui Nasta din perioada belgiană poate găsi o excelentă selecție online pe site-ul revistei „Interférances": https://journals.openedition.org/interferences/. În numărul 7 din 2014 se poate citi textul complet al studiului *L'onomathète de la tradition et les appuiscratyliens de l'onomasia. Observations sur les prodromes du* ***Cratyle*** *et la fortune d'un débatplatonicien*; în aceeaşi revistă au apărut: *Considérations sur la facture spécifique des poèmes catulliens*, în „Interférences", 6/2012; *L'«appariement» et le «rapt» dans les généalogies gréco-romaines . Prototypes féminins et réseaux catalogals du mythe*, în „Interférences", 5/2009. Pe lângă probleme formale, filologice şi istorice, este evident şi interesul față de mit, un interes natural pentru un elenist modern, care s-a oprit nu numai asupra lumii greceşti şi romane din antichitate, ci uneori şi asupra etnografiei româneşti. De altfel, nu lipsesc lucrări ale lui Nasta dedicate marilor autori români ai secolului XX: Arghezi, despre care scrisese deja în România, Cioran, Noica.

După căderea Cortinei de Fier, care i-a permis lui Nasta să revină în România, în perioada 1990–1996 a predat în fiecare an la Cluj la Universitatea Babeş-Bolyai. Acela era un moment de mare entuziasm şi deschidere, după o perioadă atât de lungă de autarhie, pe timpul căruia rectorul universității din Cluj, Andrei Marga, a deschis multe perspective. Nasta venea în fiecare an din Belgia pentru o perioadă scurtă, dar intensă de activitate didactică. Făcea acest lucru fără a primi vreo recompensă, pentru a contribui la renaşterea studiilor clasice, ținând cursuri şi conferințe de literatură, istoriografie şi filozofie greacă la catedra de Filologie clasică, condusă în acea vreme de Elena Popescu. De la un moment dat a fost şi conducător de doctorate. În acea perioadă şi eu țineam cursuri la Cluj şi o dată, o singură dată, ne-am întâlnit, Nasta şi cu mine, cred pentru o singură zi (aveam perioade diferite de predare). Mi i-a prezentat atunci unul câte unul pe toți doctoranzii săi, care formau un grup destul de mare, şi care mi-au prezentat subiectele lor de teză. Multe dintre acestea trebuie să le fi fost atribuite în trecut, în ultima perioadă a comunismului, pentru că se ocupau într-o măsură, după părerea mea, exagerată de daci. Dar, desigur, pe Nasta nu-l tulbura atâta lucru, ci el privea mulțumit şi încrezător către viitorul acelor tineri timizi, dar, se vedea clar, plini la rândul lor de încredere în viitor şi în maestrul lor.

(În româneşte de MIRA MOCAN)

LORENZO RENZI
Università degli Studi
Padova, Via VIII Febraio, 2
Italia

BDD-A32504 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:28 UTC)